

ארבעה אופנים בכלל: "דיבר הכתוב בהווה" ומשמעותו הפנימית

מקור כלל זה במשנה:

משנה מסכת בבא קמא פרק ה

אחד שור ואחד כל בהמה לנפילת הבור, ולהפרכת הר סיני, ולתשומי כפל, ולהשבת אבדה, לפריקה, לחסימה, לפלאים, ולשבת. וכן חיה ועוף פיוצא בהן. אם פג, למה נאמר שור או חמור. אלא שדבר הפתוב בהווה:

אבל נגמרא שם

מובאות הובחות לכל דין ודין שהדוגמא אינה בדווקא

ואילו רש"י אינו נוקט לשום הובחות!

מדוע?

והתמיהה גוברת עוד יותר מהפסוקים דלקמן

שם רש"י כן נזקק להובחות שאמנם "דיבר הכתוב בהווה":

ספר שמות פרק כא

(לג) וכי יפתח איש בור או פי יכרה איש בר ולא יכסנו ונפל שפה

שור או חמור:

רש"י על שמות פרק כא פסוק לג

שור או חמור

הוא הדין לכל בהמה וחיה [וההוכחה לכך]: שכל מקום שנאמר שור

וחמור אנו למדין אורו שור שור משבת

שנאמר למען ינוח שורך וחמורך מה להלן כל בהמה וחיה כשור שהרי

נאמר במקום אחר וכלל בהמתך אף כאן כל בהמה וחיה כשור

ולא נאמר שור וחמור

אלא שור ולא אדם חמור ולא כלים:

☒ למה כאן נזקק רש"י להוכחה?

☒ ולמה לא סיים שהדוגמה [שור וחמור] היא מבני שדה"ב?

☒ איך אפשר ללמוד ולדייק "שור ולא אדם" וכו' שמא הזכר

מבני ש"דבר הכתוב בהווה" ובאמת ה"ה אדם?

והפלא הגדול ביותר:

גם לפני פסוק "כי יגח שור" מצינו בפרשתנו ביטויים

שמתיאמים לכלל זה – ושם לא פירש רש"י דה"ב:

ספר שמות פרק כא

(יח) וכי יריבו אנשים והקה איש את רעהו באבן או באגרוף ולא ימות ונפל למשקב: [רק אם קדם להם ה'דיב'?]

ספר שמות פרק כא

(כ) וכי יקה איש את עבדו או את אמתו בשבט ומת תחת ידו נקם ינקם: [דווקא בשבט? ואם הכהו ברצועה?]

למה באלו לא ראה רש"י צורך לפרש: "דיבר הכתוב בהווה"?

המובאה הרביעית האחרונה – הכי תמוהה:

כאן לא מסתפק רש"י בקביעה הפשוטה שדה"ב

אלא מביא לכך שני סימוכין שאמנם כלל זה לגיטימי...

וכ"כ רואה זאת כדוחק – שנאלץ להוסיף פירוש אונקלוס...

יתר על כן:

הסימוכין שמביא שניהם מפרשת "כי תצא"

ולמה לא הסתמך על הפסוקים מפרשתנו?

על כרחך בפסוק "ובשר בשדה טריפה"

יש בו מאפיין מיוחד

שאינו דומה לפסוקים של פרשתנו רק לפסוקי-הסימוכין מ"כי תצא"

ואין לומר שהמיוחד בפסוק זה הוא

שהביטוי הספציפי הוא "מיותר לחלוטין"

שלא כפסוקי פרשתנו שבמילא נאלץ הכתוב לנקוט ביטוי

אוי נוקט ביטוי הכי "הווה"

דאם כן יקשה עוד יותר

למה אינו מסתמך על "כי יריבו"..." או "כי יקה... בשבט" ?

ארבע פעמים חוזר רש"י בפרשתנו

על הכלל: "דיבר הכתוב בהווה":

א. ספר שמות פרק כא

(כח) וכי יגח שור את איש או את אשה ומת סקול יסקל השור ולא יאכל את בשרו ובעל השור נקי: רש"י

(כח) וכי יגח שור – אחד שור ואחד כל בהמה וחיה ועוף אלא שדבר הכתוב בהווה.

ב. ספר שמות פרק כב

(יז) מכשפה לא תחיה:

רש"י

מכשפה לא תחיה – אלא תומת בז"ל ואחד זכרים ואחד נקבות אלא שדבר הכתוב בהווה שהנשים מלוויות מכשפות:

א. ספר שמות פרק כב

(כא) כל אלמנה ויתום לא תענון:

רש"י

כל אלמנה ויתום לא תענון – הוא הדין לכל אדם אלא שדבר הכתוב בהווה לפי שהם תשושי כח ודבר מלוי לענותם:

ד. ספר שמות פרק כב

(כ) ואנשי קדם תהיון לי ובעור בשדה מרפה לא תאכלו כקלב תשליכו אחו:

רש"י

ובשר בשדה טרפה – (מכילתא) אף צבית כן אלא שדיבר הכתוב בהווה מקום שדרך בהמות ליתרף

וכן כי בשדה מלאה וכן אשר לא יהיה טהור מקרה לילה הוא הדין למקרה יום אלא שדיבר הכ' בהווה,

ואונקלוס תרגם: ובשר דתליש מן חיורא חיתא בשר שנתלש ע"י טרפת זאב או ארי מבהמה כשרה בחייה

והביאור בזה:

כאשר מדובר בתיאור סיפורי הלקוח מן החיים מובן בפשטות שהדוגמה אינה בדווקא "דבר הכתוב הוזה"
לא כן כאשר הביטוי-הספציפי מוזכר גם בחלק ה"דיני" שבפסוק יש מקום לחשוב שמא רק בדוגמא הזו - הדין כך

להלן טבלת דירוג-החידוש בכלל "דבר הכתוב הוזה"

פשימא שדה"ב ואצ"ל זאת	תיאור רקע סיפורי	וכי יריבון אנשים וכי יכה...בשבת
מחדש רש"י: דה"ב	הדוגמה הסיפורית מופיעה גם בחלק ההלכתי	וכי יגח שור... סקול יסקל השור
מחדש רש"י: גם בניסוח הלכת נטו כן	ניסוח הלכתי גרידא שאינו בא בהמשך לסיפור	מכשפה לא תחיה
מחדש רש"י: הוא הדין לכל אדם אך העונש המיוחד... לכן רק בשתי דוגמאות אלו בלבד	שתי דוגמאות אינן הוזה בשווה יכתוב רק אחת האמנם רק אלו אסור לענותם?...	כל אלמנה ויתום לא תענון
הגז"ש משבת מלמדת שכל בהמה וחיה... ומה שכתוב שני ביטויים למעט אדם וכלים	לולי הלימוד משבת הו"א רק אלו כי הם שתי דוגמאות	ונפל שמה שור או חמור
מחדש רש"י: שבשביל דה"ב תיתכן חיבה יתירה גם בניסוח הלכתי	גם ניסוח הלכתי יבש וגם חיבה מיותרת? לזה לא מצינו סימוכין ב"משפטים"	ובשר בשדה טריפה

והחידוש האחרון הזקיק את רש"י לסימוכין מ"כי תצא"

ספר דברים פרק כב

(כה) וְאִם בַּשָּׂדֶה יִמָּצֵא הָאִישׁ אֶת הַנֶּעֱרָה הַמְאָרְשָׁה וְהַחֲזִיק בָּהּ הָאִישׁ וְשָׁכַב עִמָּהּ וּמַת הָאִישׁ אֲשֶׁר שָׁכַב עִמָּהּ לְבָדוֹ: (כו) וְלִנְעָרָה לֹא תַעֲשֶׂה דָבָר אֵין לְנֶעֱרָה חֲטָא מוֹת כִּי כְאֲשֶׁר יָקוּם אִישׁ עַל הָעוֹה וְרָצוּחוֹ נָפֶשׁ בֶּן הַדָּבָר הַזֶּה: (כז) בִּי בַשָּׂדֶה מִצָּאָה צִעָקָה הַנֶּעֱרָה הַמְאָרְשָׁה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ:

ואינו מדייק מתיבת "ואם" בשדה מצאה" (כה) – מפני שזה ניסוח סיפורי ואינו הוכחה לעניינו – אלא מעתיק "כי בשדה מצאה" (כז) – שמהווה "נימוק-הלכתי" וגם התיבה יתירה כליל !

הצריכותא בשני הסימוכין:

אין רש"י מסתפק בפסוק "כי בשדה מצאה" כי למרות שלכאורה כל תיאור הרקע שם מיותר אמנם הוא קשור ל"מעם ההלכה" ש"לענדה לא תעשה דבר" בגלל שהאירוע התרחש "בשדה"

⊠

משא"כ "ובשר בשדה מריפה" שתיבת "בשדה" – אין לה שום קשר למעם היותו של הבער "מריפה"

⊠

על כן מביא גם הפסוק של "מקרה לילה" שם הביטוי "לילה" אינו קשור כלל לפומאת בעל ה"מקרה" ולמרות זאת מוסיפה התורה ביטוי זה כדי לשוות לאירוע גוון של "הוזה"

⊠

מאידך – איננו יכול להסתפק רק בפסוק של "מקרה לילה" כי למרות שהביטוי "לילה" אינו קשור ל"דין" אבל אינו "מיותר" בהקשר הפסוק כי לפניו נאמר:

ספר דברים פרק כג

(י) כִּי תֵצֵא מִחֲנֶה עַל אֵיבֶיךָ וְנִשְׁמַרְתָּ מִכָּל דְּבַר רָע: (יא) כִּי יִהְיֶה בְּךָ אִישׁ אֲשֶׁר לֹא יִהְיֶה טָהוֹר מִקֶּרֶה לַיְלָה וַיֵּצֵא אֶל מַחוּץ לַמַּחֲנֶה לֹא יָבֵא אֶל תוֹךְ הַמַּחֲנֶה:

והשאלה היא: אם אמנם מקיימים "ונשמרת מכל דבר רע" – כיצד יתכן שבהמשך אחד ירע מקרה של מומאה ? לכן נאלץ הפסוק להוסיף "לילה" [שאירע לאונסו] אם כן "לילה" אינה "תיבה יתירה" !

⊠

ומאחר ושני הסימוכין אינם "מלאים" נאלץ רש"י להביא עוד פירוש של אונקלוס לפיו "בשדה" הוא בדווקא

כי מדובר בנתח בשר שנתלש מן החי על ידי חיה רעה בשדה שגם הוא אסור באכילה ממעם 'אבר מן החי'.

יינה של תורה:

בהתרחשו אירוע חריג ובלתי רגיל מתקבל יותר על הדעת שהיתה כאן התערבות מלמעלה אבל בהתרחשות אירועים רגילים ויומיומיים מתפתח אדם לחשוב: "עולם כמנהגו נוהג"

מלמדתנו התורה את הכלל: "דיבר הכתוב בהווה"

דלכאורה כלל זה תמוה ביותר:

וכי כשחשב הקב"ה לנסח את דין הנגיחה התלבט איזה ביטוי מתאים יותר לכתוב עד ש"הציץ בעולם" וראה שה"הוזה" הוא: שהשור נוגח ולכן החליט לכתוב: "וכי יגח שור" ולא כתב: "גירפה"...

אלא מפרש הרב:

בגלל ש"דבר הכתוב" – במשפטי-התורה לכן כך הוא 'בעשרה מאמרות ב"הוזה" !!!

ודבר זה מתגלה דווקא בפרשת "משפטים" לאחר מתן-תורה

שנתחברו "עליונים" [עשרת הדברות] ב"תחתונים" [בעשרה מאמרות (ההוזה)]

תלמוד בבלי מסכת חולין דף טז א

רבי יוחנן כי הוה חזי שלך אמר משפטיך תהום רבה כי הוה חזי נמלה אמר צדקתך כהררי אל

רש"י חולין דף טז א

לדקתך כהררי אל – דאפי' נמלה אית ליה חיותא כגדולה: ומשפטיך אף צתהום רבה – שזמנתה שלך לשפוט ולעשות נקמתך צדגת היס להנחת המזמנים למות, לשון מורי.

⊠

וההשגחה הפרטית היא

גם במקום ["בשדה מצאה"] וגם בזמן ["מקרה לילה"]